

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ЛІКВІДАЦІ ПРОБЛЕМНОЇ ЗАБОРГОВАННОСТІ КЛІЄНТІВ БАНКУ

Анотація. У даній статті досліджено поняття проблемних кредитів. Сформовані проблеми, які їх викликають в сучасній банківській практиці. Проаналізовано загальну динаміку кредитного портфелю та проблемних кредитів банків України. Досліджена галузева структура наданих кредитів та простроченої заборгованості в період фінансової кризи.

Систематизовано та сформовано власне бачення щодо визначення методів ліквідації проблемної заборгованості. Виявлено переваги та недоліки кожного з методів. Надано рекомендації щодо вибору найбільш сучасного та ефективного метода ліквідації проблемної заборгованості клієнтів.

Ключові слова: проблемні кредити, фінансова криза, ліквідація проблемної заборгованості, сек'юритизація активів.

Аннотация. В данной статье исследовано понятие проблемных кредитов. Сформированны проблемы, которые их вызывают в современной банковской практике. Проанализирована общая динамика кредитного портфеля и проблемных кредитов банков Украины. Исследована отраслевая структура предоставленных кредитов и просроченной задолженности в период финансового кризиса.

Систематизировано и сформировано собственное видение методов ликвидации проблемной задолженности. Выявлены преимущества и недостатки каждого из методов. Даны рекомендации по выбору наиболее современного и эффективного метода ликвидации проблемной задолженности клиентов.

Ключевые слова: проблемные кредиты, финансовый кризис, ликвидация проблемной задолженности, секьюритизация активов.

Abstract. This article explores the concept of problem loans. The problems that they cause in modern banking practice are formed. The overall dynamics of the loan portfolio and problem loans of Ukrainian banks is analyzed. The industrial structure of loans and outstanding debt during the financial crisis is researched.

The own opinion of the bad debts liquidation determination is systematized and formed. Advantages and disadvantages of each method are found. The recommendations on the choice of the most modern and effective method of clients' bad debts liquidation are made.

Keywords: bad loans, the financial crisis, the elimination of bad debt, securitization of assets.

Останніми роками стан вітчизняної банківської системи є досить складним. Особливо гостро це відчувається у сфері активних операцій банку, а саме у кредитуванні.

Кредит і кредитні відносини є невід'ємною складовою економічної системи України. Кредитні відносини мають сприяти подоланню економічної кризи в Україні і забезпечувати прогресивний розвиток вітчизняного товарного виробництва. Ефективне кредитування на сьогоднішній день - це одне з найважливіших і найактуальніших завдань банківської системи України. Зниження платоспроможності позичальників банку, зростання рівня безробіття, девальвація гривні – все це призводить до зростання обсягу проблемних кредитів.

Для банківських установ зростання обсягу проблемних активів загрожує цілим рядом негативних наслідків, серед котрих – падіння ліквідності та платоспроможності, втрата репутації банку. Тому особливої актуальності та важливого значення у сучасних умовах набуває проблема ліквідації проблемної заборгованості банку.

Дослідження питань проблемної заборгованості банків знайшли своє відображення у роботах Сироти В. С. [7], Дробницької О. Р. [4], Карпенко О.В. [5]. Висвітлення особливостей методів ліквідації проблемної заборгованості

клієнтів банку в сучасній економічній літературі є досить обмеженим, тому їх дослідження є вкрай актуальним.

Тому головною метою статті є дослідження методів ліквідації проблемної заборгованості клієнтів банку та надання рекомендацій щодо вибору метода ліквідації проблемної заборгованості клієнтів.

До проблемних кредитів можна віднести кредити, за якими спостерігаються ознаки порушення повернення коштів, а саме недотримання умов кредитування та значні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, своєчасно не внесення одного чи кілька платежів, втрата якості чи вартості забезпечення, погіршення фінансового стану позичальника, або наявна негативна інформація про нездатність виконання позичальником своїх зобов'язань та інші обставини, які дозволяють банку мати сумнів щодо повного та своєчасного повернення кредиту [6]. Тобто такий перелік ознак дозволяє стверджувати, що проблемні кредити присутні в структурі кредитного портфелю кожного банку, який займається активними операціями. Отже, проаналізуємо сучасний стан та загальні тенденції розвитку кредитів в Україні за останні роки та означимо питому вагу кредитів, які відносять до категорії прострочених та пролонгованих.

Враховуючи особливості розвитку держаної банківської системи та економіки в цілому, можна виділити наступні періоди розвитку банківського кредитування в Україні: 1) 2009 рік – період суттєвого погіршення усіх показників банківського кредитування; 2) 2010-2011 рр. – період виходу із кредитної кризи; 3) 2012-2013 рр. – період стабільних показників розвитку банківського кредитування; 4) 2014-2016 рр. – період погіршення низки показників банківського кредитування [9].

За останні роки економічна ситуація в Україні році значно погіршилася. Серед основних факторів, що зумовлювали негативні економічні тенденції в 2014-2015 рр. були анексія АР Крим та воєнні дії на сході країни, розрив міжрегіональних зв'язків, звуження як зовнішнього, так і внутрішнього попиту на продукцію вітчизняних виробників, скорочення державного фінансування,

погіршення фінансових результатів підприємств тощо. Основними проблемами банківського сектору впродовж цих років були: значний відплив ресурсів з банківської системи, погіршення якості кредитних портфелів банків та збиткова діяльність. В цілому обсяги кредитування протягом 2008-2015 років мають тенденцію до коливання (рис.1).

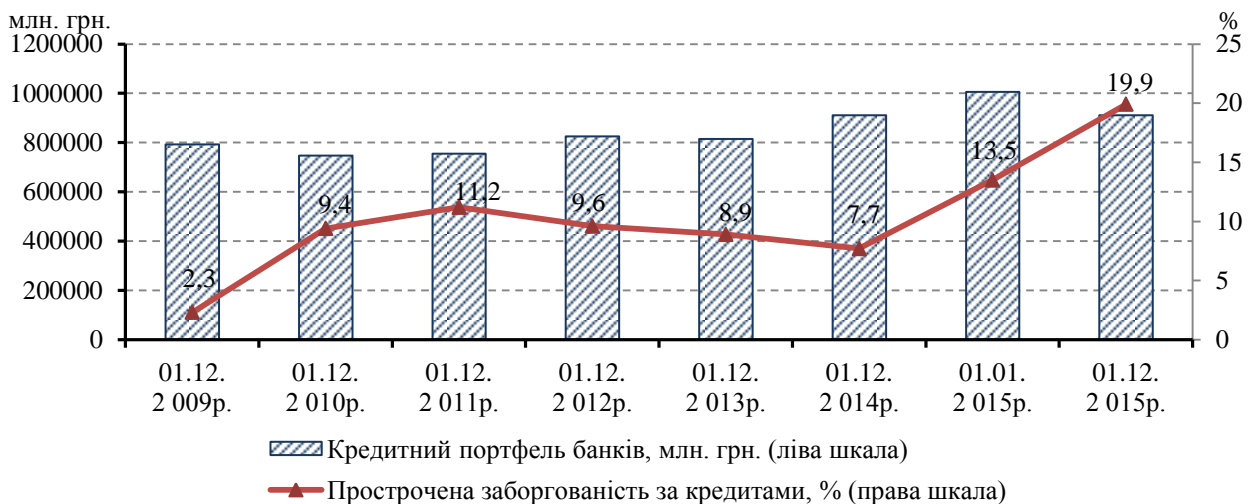

Рис.1. Динаміка кредитного портфеля та проблемних кредитів банків України

Протягом 2014 року кредитна активність банківських установ була низькою, що обумовлено скороченням ресурсної бази, погіршенням кредитоспроможності позичальників та високим рівнем невизначеності щодо подальшого економічного розвитку, що, в свою чергу, змушувало банківські установи більш прискіпливо відноситись до фінансового стану потенційних позичальників. Зростання основних показників діяльності банківського сектору за підсумками 2015 року відбулося лише за рахунок курсової переоцінки активів та зобов'язань банків через зниження курсу гривні до основних іноземних валют [8].

Що стосується проблемної заборгованості за кредитами, то якщо у 2009 р. частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів становила 2,3%, то станом на 01.12.2011 р. цей показник збільшився майже у 5

разів і стягнув рівня 11,2%. Починаючи з 2012 року помітна тенденція до зменшення її частки (у 2014 році - 7,7%), але економічна криза спровокувала збільшення частки простроченої заборгованості за кредитами за 2015 рік до рівня 13,5 %, а станом на 01.12.2015 р. - 19,9%. Тобто, частка «поганих» активів банків збільшується, що в свою чергу спровокує неплатоспроможність багатьох банків та їх банкрутство. Тому, для запобігання цьому процесові банки повинні формувати резерви для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Проте такі значні відрахування в резерви спричиняють збільшення витрат банку, що, в свою чергу, може зумовити отримання банком збитків.

Отже, криза 2008-2009 рр. і 2014-2015 рр. мають багато спільного, а саме: постійні курсові коливання іноземних валют (долара та євро) та знецінення національної грошової одиниці. Значні обсяги виданих банками кредитів деноміновані в іноземній валюті, як наслідок, і користувачі кредитів, і банки стали надзвичайно вразливими до валютних ризиків. Таке поєднання зростаючих ризиків у банківському секторі викликало занепокоєння щодо можливої неплатоспроможності банків, що, в свою чергу, підірвало довіру інвесторів до банківської системи та спричинило масовий відтік депозитів, що ще більше ускладнило рефінансування короткострокового боргу та різко призупинило кредитну активність банків.

У 2015 році у позичальників виникли також значні труднощі з обслуговуванням кредитів, що суттєво посилило ризиковість банківського бізнесу. Основною складовою зростання заборгованості за кредитами були кредити, надані суб'єктам господарювання та небанківським фінансовим установам. Їхні залишки збільшилися за 2015 рік на 14,7%. Серед кредитів, наданих фізичним особам, залишки кредитної заборгованості в національній валюті скоротилися на 11,9%. Водночас в цілому спостерігалось зростання кредитів фізичних осіб на 6,7%. За рік темп зростання простроченої заборгованості за кредитами склав 193,6% (станом на 01.12.2015 р.). Обсяг кредитів, наданих протягом року за новими договорами, скоротився через зміну платоспроможного попиту на кредити (кількість надійних позичальників в

умовах зниження економічної активності зменшилася) та зниження ресурсної бази банків [8]. Галузева структура наданих кредитів та простроченої заборгованості станом на 01.12.2015 р. наведена на рис. 2.

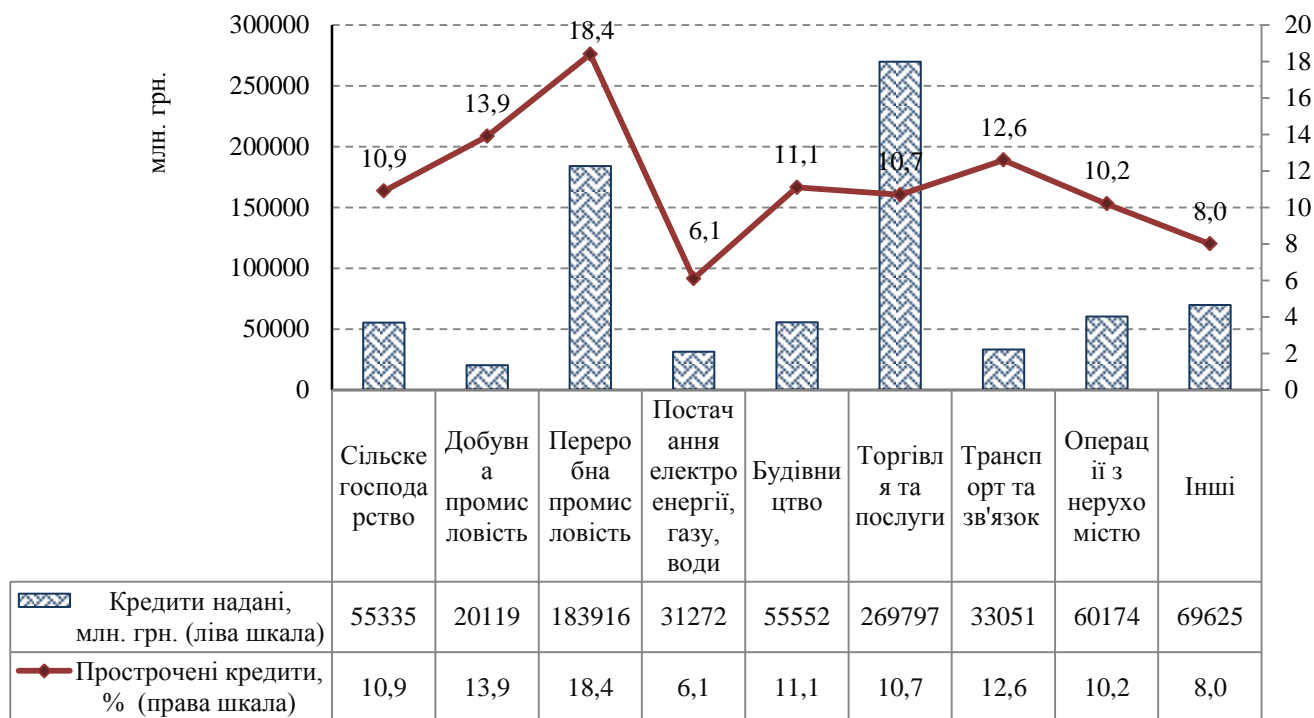

Рис. 2. Галузева структура наданих кредитів та простроченої заборгованості станом на 01.12.2015 р.

Як видно з рис. 2., найбільший обсяг кредитування банків України припадає на такі види діяльності як сфера торгівлі та переробна промисловість. Обсяг кредитних операцій у сфері будівництва та нерухомості є також вагомим. Найвища частка прострочених кредитів у переробній (18,4%) та добувній промисловості (13,9%). Це пояснюється, що у 2014 році промисловість зазнала найбільших витрат внаслідок руйнування багатьох виробничих об'єктів в ході воєнного протистояння на сході. Так, через закриття шахт зниження обсягів виробництва в добувній промисловості, через дефіцит вітчизняної сировини та падіння обсягів виробництва в переробній промисловості. Отже, втрачене майно, порушена логістика, потреба в переорієнтації на нові ринки збуту, зменшення обсягів виробництва, виручки від реалізації продукції та власних

облікових коштів стимулювало зростання попиту на кредитні кошти для здійснення господарської діяльності. Водночас за рахунок зазначених факторів, а також через підвищення валютних ризиків кредитоспроможність позичальників суттєво погіршилися.

Отже в умовах складної ситуації в країні питома вага проблемних кредитів постійно збільшується. Тому банкам постійно необхідно обирати оптимальні шляхи ліквідації проблемної заборгованості. Для цього можуть бути використані внутрішньобанківські та зовнішньобанківські методи [1].

Якщо застосування внутрішніх методів ліквідації проблемної заборгованості клієнтів неможливе, кредитор вдається до зовнішніх методів [3]. Переваги та недоліки кожного зовнішніх методів ліквідації проблемної заборгованості представлено у вигляді табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика зовнішніх методів ліквідації проблемної заборгованості

Метод ліквідації проблемної заборгованості	Переваги методу	Недоліки методу
Передача проблемних активів в управління третій особі (колекторській компанії)	Незначне поліпшення ліквідності банку за рахунок повернення кредитів	Проблемні активи залишаються на балансі банку; значна частина отриманого прибутку залишається колектору як комісійна винагорода
Продаж проблемних активів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу	Поліпшення структури балансу банку; зростання ліквідності; вивільнення резервних коштів; зниження операційних витрат; можливість включати суму дисконту у витрати, зменшуючи при цьому свої прибутки та суму податку на прибуток	Не часто використовуваний метод (через кризу ліквідності лише невелика кількість факторингових компаній можуть собі дозволити покупку проблемних портфелів)
Передача або продаж проблемних активів пов'язаній фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу	Оптимізація структури балансу банку; вивільнення коштів з резервного фонду	Не передбачає зростання ліквідності
Сек'юритизація активів	Оптимізація структури балансу банку; збільшення ліквідності	Понесення значних витрат на переведення активів у цінні папери та їх розміщення

Внутрішні методи передбачають роботу зі стягнення проблемної заборгованості безпосередньо працівниками банку. До таких методів відноситься підготовка та ведення претензійно-позовної роботи, робота з поручителями, а також списання активу, якщо він став безнадійним.

Розглянувши особливості методів ліквідації проблемної заборгованості клієнтів банку було визначено, що єдиного оптимального метода не існує. Однак, практика світового досвіду найбільшу увагу приділяє такому методу ліквідації проблемної заборгованості як сек'юритизація. Такий метод є своєрідним механізмом управління балансом банку, який використовується для покращення показників ліквідності банку і структури капіталу; поліпшення управління активами й пасивами банку шляхом зниження залежності від розбіжності строків погашення за активними і пасивними операціями; зниження ризику кредитних операцій шляхом «перекладання» його на інвестора; зниження кредитного ризику, що дозволить зменшити обсяг коштів, які підлягають резервуванню [2]. Таким чином, сек'юритизація активів дозволяє банку збільшити обіг капіталу та, відповідно, його дохідність, а також дозволяє банку більш ефективно використовувати активи, що знаходяться у його розпорядженні, оскільки під заставу тих чи інших активів він випускає забезпечені цінні папери, які потім розповсюджуються серед інвесторів.

Проте слід відмітити, що взагалі процедура ліквідації належить до дорогих методів управління проблемними кредитами з погляду часових і фінансових витрат банку. Кожен з методів має свої переваги та недоліки.

Тому банку на ранніх стадіях необхідно максимально орієнтуватись на проведення політики з управління проблемними кредитами власними силами. Зовнішні методи ліквідації проблемної заборгованості актуальні на більш пізніх стадіях. У таких випадках доцільно передавати кредити колекторським компаніям або продавати на умовах факторингу.

Література

1. Азізова К. М. Дослідження методів управління проблемними кредитами банку / К. М. Азізова, Є. О. Полтавська // Вісник МСУ: економічні науки. –

2013. – № 1–2. – С. 102–110.

2. Бобиль В. Сек'юритизація банківських активів у контексті управління портфельним кредитним ризиком / В. Бобиль, М. Соловей // Вісник НБУ. Серія: Фінансовий ринок. - 2010. - № 1. - С. 22-25.

3. Болгар Т. М. Управління проблемними кредитами вітчизняних банків у сучасних умовах господарювання / Т. М. Болгар [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.business-inform.net/pdf/2014/1_0/248_255.pdf.

4. Дробніцька О. Р. Проблемні кредити банків: сучасний стан та можливості управління ними через процес сек'юритизації активів / О. Р. Дробніцька // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6 (44). – С. 267–272.

5. Карненко О. В. Сутність та фактори появи проблемних кредитів банків України О. В. Карпенко, О. А. Криклій // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. – Серія: Економічні науки. – 2013. – № 5. - С. 80-89.

6. Мустафаева Д. Тенденции и перспективы развития рынка проблемных активов банков Украины / Д. Мустафаева [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.Credit-rating.Ua/img/st_img/Press-release/2011/09.06.2011/Final_Report_RU3005.pdf.

7. Сирота В. Управління проблемними кредитами як основа антикризових заходів банку / В. Сирота // Вісник НБУ. – 2012. – № 11. – С. 51–55.

8. Офіційний сайт Національного банку України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bank.gov.ua/control/uk/index>

9. Офіційний сайт національного рейтингового агентства «Рюрік». - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://rurik.com.ua>

Відомості про авторів

Холодна Юлія Євгенівна - к.е.н., доцент кафедри банківської справи, Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця, julia_kholodnaya@mail.ru, 050-705-40-79